

*Олександр
Киричок*

У ЖИТОМИРСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ВІДБУЛИСЯ VII ДАВНЬОРУСЬКІ ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКІ ЧИТАННЯ

30 травня 2014 року в Житомирському державному університеті ім. Івана Франка відбулися VII давньоруські історико-філософські читання «Філософські ідеї в культурі Київської Русі», присвячені пам'яті українського філософа Вілена Сергійовича Горського. Організаторами заходу стали Житомирський державний університет ім. Івана Франка, Інститут філософії імені Г.С. Сковороди НАН України та журнал «Наука і суспільство».

Програма розпочалась із вітального слова ректора ЖДУ, професора Петра Сауха, а також презентацій друкованих видань: українського науково-популярного журналу «Наука і суспільство» (презентував член редколегії Сергій Йосипенко), наукового часопису «Sententiae» (презентував головний редактор Олег Хома), збірки наукових праць «Софія Київська: Візантія, Русь, Україна» (видання презентували відповідальний секретар Дмитро Гордієнко та редактор-упорядник В'ячеслав Корнієнко [Софія Київська, 2011; 2012; 2013]) і шостого випуску збірки наукових праць «Філософські ідеї в культурі Київської Русі» (друковане видання та його інтернет-версію [<http://fikt.inf.ua>] презентував Олександр Киричок [Філософські ідеї, 2014]).

Тематика доповідей учасників форуму традиційно оберталася довкола трьох головних проблем: філософські ідеї в культурі Київської Русі, методологія історико-філософського пізнання та творча спадщина Вілена Сергійовича Горського. Не обі-

йшлося й без осмислень сучасного розвитку філософського знання в Україні, складностей та колізій його існування в українському суспільстві, яке постало перед новими моральними, культурними та геополітичними викликами. Зокрема, завідувач кафедри філософії ЖДУ, професор Микола Козловець у доповіді «Нація загубленого соціально-філософського дискурсу» зазначив, що однією з реальних сучасних гуманітарних небезпек в Україні є маргінальність філософських рефлексій стратегічних проблем українського державотворення та смислова девальвація модернізаційно-інноваційної риторики в Україні.

Дискусійними стали також виступи ректора ЖДУ, професора Петра Сауха та завідувача кафедрою філософії Вінницького національного технічного університету, професора Олега Хоми. П. Саух висвітлив фатальну дилему, перед якою повсякчас опиняється сучасна філософія: з одного боку, вона має зберігати належний професійний і науковий рівень, що обов'язково передбачає диференціацію філософського знання і робить продуковану філософом інформацію доступною для засвоєння тільки вузькопрофільними фахівцями, а з іншого — філософія у будь-якому разі має необхідність адресувати свої ідеї всьому суспільству загалом і ставати публічною. В цій суперечності часто виникає парадоксальна ситуація, коли ті ідеї, які можна викласти простою і доступною мовою, висловлюють закладно і зарозуміло («барський тон філософії», як це назвав І. Кант). На думку доповідача, це обмежує вихід філософії в практику та публічну сферу, знижує її статус як порадики у розв'язанні життєвих питань.

О. Хома звернувся у своїй доповіді до деяких «екстремальних випадків» критеріїв розрізнення національних філософій. На його думку, до них належить і головний предмет наукових зацікавлень В. Горського та його послідовників — киеворуська філософська культура, в межах якої не лише проблематизується наявність осіб, яких ми можемо йменувати «філософами», але й дискутується сама належність киеворуської філософської спадщини до того, що ми називаємо «українською філософією».

Сергій Йосипенко, завідувач відділу історії філософії України Інституту філософії присвятив свій виступ темі, яку він активно розробляє останнім часом, а саме аналізу дослідницького поля історії філософії України в різні періоди її існування [Йосипенко, 2013; Йосипенко, 2014]. Цього разу доповідач окреслив особливості та головні аспекти дослідницького поля історії філософії України у 1990 — 2000-х роках, місце в ньому праць В. Горського та перспективи дослідницьких програм ученого у наш час. На думку С. Йосипенка, найповніше їх реалізують саме у межах досліджень філософських ідей в культурі Київської Русі, репрезентованих його учнями.

Саме посилений інтерес до наукової спадщини В. Горського став головною особливістю цього річчя читань. Зазначмо, що останніми роками продовжує збільшуватися кількість студій, присвячених вивченню біографії вченого [Вілен Горський: дотики, смисли, споглядання, 2011; Лисий, 2010;

Чайка, 2010; Чайка, 2012а; Чайка, 2012b; Чайка, 2012с; Чайка, 2014а], його методологічних та історико-філософських праць [Йосипенко, 2012], розкриттю їхнього наукового потенціалу за умов розвитку історико-філософського знання в Україні [Руденко, 2010]. Дослідження спадщини В. Горського стосувалися доповіді докторанта Інституту філософії Олександра Киричка та старшого наукового співробітника Інституту археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України Дмитра Гордієнка. О. Киричок спробував розкрити актуальність та методологічну значущість ранніх праць Горського, присвячених співвідношенню філософії і політики, з огляду на те, що саме тут визрівали засади ключового для всієї подальшої творчості вченого культурологічного підходу. На думку доповідача, спроба відійти від лінійних схем у розумінні співвідношення філософії й політики (зокрема схеми, згідно з якою філософія є простим виразником класових політичних інтересів) та розроблення своєрідної процедури дослідження взаємозв'язку явищ культури можуть бути методологічно корисними і для сучасних історико-філософських досліджень. Д. Гордієнко, у свою чергу, відшукав цікаві моменти еволюції поглядів В. Горського на філософську складову творчості Т. Шевченка; зокрема, ця еволюція супроводжувалась елементами самокритики і самопереосмислення ранніх праць ученого у його пізніших студіях.

Слід відзначити також виступи, безпосередньо присвячені дослідженню філософських ідей у киеворуських пам'ятках. Тетяна Чайка, науковий співробітник Інституту філософії (у розрізі її теперішніх наукових інтересів — киеворуської тавматології [Чайка, 2014b]) дослідила ознаки так званої «світлої мірності» в образі давньоруських святих, а також зафіксувала в агіографічній літературі та літописах, здавалося б, парадоксальний факт, що переважна більшість описів чудес відрізняються своєрідною шляхетною стриманістю. У багатьох показових випадках ми стикаємося також з характерним переходом від жаху («ужасти»), пов'язаного з порушенням міри побутового існування внаслідок втручання надприродних сил, до утвердження вищої домірності і божественної краси як фінальних наслідків чуда.

Віктор Малахов, головний науковий співробітник Інституту філософії, знову ж таки на матеріалі киеворуської агіографії та літописів, розкрив смислові аспекти опозиції «студь» («стыд») / «срам», яка згодом дістала розвиток як в українській, так і в російській мові, а також спровокувала характерні розбіжності моральних наголосів. На його думку, лексема «срамъ» (відповідно «сором») відображає комплекс значень так званої «лицарської» або «вояцької» етики (М. Осовська), підставою якого є страх збезчещення і падіння в бруд, а «студъ» (відповідно «стид», «стыд») утримує давнє значення остороги проти порушення налаштувань спільного родового життя. Лексична опозиція, виразно подана в писемності ще киеворуської доби, виявляється запитуваною нашою сучасністю; оновлене сприйняття цієї опозиції збагачує незамінними нюансами нинішню моральну свідомість, додає їй історичної глибини.

Давньоруські читання зібрали достатньо велике коло учасників з усієї України і були організовані на високому рівні, за що присутні висловили особливу подяку організаторам.

ДЖЕРЕЛА

- Вілен Горський: дотики, смисли, споглядання* / За ред. М.Л. Ткачук; упор. М.Л.Ткачук, Л.Д.Архипова. — К.: Аграр Медіа Груп, 2011. — 387 с.
- Йосипенко С.Л.* Ідеї філософської культури та історії філософської культури у творчості В.С. Горського // *Філософські ідеї в культурі Київської Русі.* — 2012. — Вип. 5. — С. 8 — 22.
- Йосипенко С.Л.* Історія філософії України у ХХ сторіччі: віднайдення предмета чи винайдення дисципліни? // *Філософська думка.* — 2013. — № 1. — С. 26 — 36.
- Йосипенко С.Л.* Розширення дослідницького поля історії філософії України у 1960-х роках // *Філософські ідеї в культурі Київської Русі: Збірник наукових праць.* — 2014. — Вип. 6. — С. 8 — 21.
- Лисий І.Я.* Спогад про Вілена Сергійовича Горського // *Філософські ідеї в культурі Київської Русі.* — 2010. — Вип. 3. — С. 13 — 15.
- Руденко С.В.* Теоретичні проблеми розвитку історії української філософії у сучасних дослідженнях (концепція історико-філософського українознавства В.С.Горського) // *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка.* — 2010. — № 98. — С. 25 — 28.
- Софія Київська: Візантія. Русь. Україна.* Вип. 1 : Збірка статей на пошану д-ра істор. наук, проф. Н.М.Нікітенко / Відп. ред. д-р істор. наук, проф., чл.-кор. НАН України П.С. Сохань; упоряд. Д.С. Гордієнко, В.В. Корнієнко. — К., 2011. — 352 с.
- Софія Київська: Візантія. Русь. Україна.* Вип.2 : Збірка наукових праць, присвячених 150-річчю з дня народження Дмитра Власовича Айналова (1862 — 1939) / За ред. д-ра істор. наук, проф., чл.-кор. НАН України П.С. Сохань; упоряд. Д.С. Гордієнко, В.В. Корнієнко. — К., 2012. — 464 с.
- Софія Київська: Візантія. Русь. Україна.* Вип.3 : Збірка наукових праць, присвячених 150-річчю з дня народження Єгора Кузьмича Редіна (1863 — 1908) / Відп. ред. д-р істор. наук, проф. Ю.А. Мищик; упоряд. Д.С. Гордієнко, В.В. Корнієнко. — К., 2013. — 672 с.
- Філософські ідеї в культурі Київської Русі* : Збірник наукових праць. — К., 2014. — Вип. 6. — 117 с.
- Чайка Т.О.* Бесіди з Віленом Горським: Мій інститут. Витяг з історії // *Філософська думка.* — 2012b. — № 3. — С. 103 — 107.
- Чайка Т.О.* Бесіди з Віленом Горським: Мій інститут. Історія триває // *Філософська думка.* — 2012c. — № 4. — С. 114 — 126.
- Чайка Т.О.* Бесіди з Віленом Горським: Мій інститут. «Острів щастя» // *Філософська думка.* — 2012a. — № 5. — С. 89 — 106.
- Чайка Т.О.* Бесіди з Віленом Горським. Філософський факультет // *Філософська думка.* — 2014a. — № 1. — С. 111 — 126.
- Чайка Т.О.* Університет liberal arts, або Скільки Сквород потрібно українській культурі. Бесіда з Віленом Сергійовичем Горським // *Філософські ідеї в культурі Київської Русі.* — 2010. — Вип. 3. — С. 17 — 32.
- Чайка Т.О.* Чудесне як вимір культурної реальності (за матеріалами давньокиївської писемності) // *Філософські ідеї в культурі Київської Русі.* — 2014b. — Вип. 6. — С. 22 — 69.